



Adolf Hitler

Tak vedl a řídil

Adolf Hitler

Tak vedl a řídil

Werner Maser

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Adolf Hitler

Tak vedl a řídil

Werner Maser

Přeložila Monika Stančová

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
jako svou 5663. publikaci

Odpovědná redaktorka Dani Vrbů
Sazba Petr Somogyi
Návrh a grafická úprava obálky Vojtěch Kočí
Jazyková korektura Dana Řezníčková
Počet stran 400
První vydání, Praha 2014

Original title: Adolf Hitler. So führte und regierte er by Werner Maser © 1997 by Verlag Siegfried Bublies, Koblenz, Germany

Czech edition © Grada Publishing, a.s., 2014
Cover Photo © allphoto.cz

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

ISBN 978-80-247-4654-8 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-9442-6 (elektronická verze ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-9443-3 (elektronická verze ve formátu EPUB)

Obsah

Předmluva	9
ČÁST I.	13
1. Vůdce, říšský kancléř a nejvyšší velitel wehrmachtu	15
2. Nerespektování pravomocí: žádné příkazy, ale jen dialogy a monology	21
3. Kdo chce zůstat, smí zůstat: výběr personálu v nejužším kruhu	25
4. Důstojníci: „bohužel žádní řezniční psi“	31
5. Vyčkávání namísto udílení rozkazů	35
6. Sto dní na jeden rozkaz	39
7. Selhání v první vojenské zatěžkávací zkoušce	45
8. „Železná“ vůle Vůdce: klamy a lži coby prostředky řízení	51
9. Řízení bez závazných nařízení: nejasně vymezovat okruhy odpovědnosti	57
10. Rivalita a improvizace jsou z Hitlerova pohledu žádoucí	61

11. V tísní se uchází o přízeň „úhlavního nepřítele“, a to Francie	67
12. Využívání pobočníků při velení a řízení – nejpohodlnější řešení	73
13. „Spontánní akce lidu“ jako pomoc při řízení a vládnutí: Křišťálová noc	77
14. Zdroje mnohých nedorozumění: strach jako základ autority	83
15. Málo odolný vůči osobním sympatiím	87
16. Řídící aparát NSDAP v Bormannových rukou	95
17. Rozuměl důstojníkům, přesto s nimi špatně zacházel	97
18. Významné předěly byly dílem náhody	105
19. Změny jsou činěny jen ve starém rámci	111
20. Nepochopen a pokládán za „snílka“	121
21. Uplatnění autority prostřednictvím zprostředkovatelů	123
22. Účelové využití slabostí	127
23. Jiný než Josef Stalin	143
24. „Hnědé pluky“ – důležití pomocníci při převzetí moci národními socialisty	149
25. Obavy z důsledků: nedořešená říšská reforma	159
26. Oddělení „moci Vůdce“ a říšské vlády: rezignace na vytváření legislativy	165
27. Zřeknutí se vedení říšské vlády	169
28. Nejasné vymezení pravomocí jako systém	171

29. Uskutečnění starých představ – eutanazie	175
30. Vítr zaset a bouře sklizena: politika vůči Židům	177
31. Blízkost k lidu je jen pohádkou: diplomacie osobního styku	193
32. Ideolog a politik: nejtěžší rozhodnutí mého života	201
33. Opovrhování diplomaty: nezájem o realitu	207
34. Rozhovory o míru z donucení: diplomacie úskoků, kliček a pletich	211

ČÁST II. 235

1. Dětství, mládí a kariéra ve straně	237
2. Bohém se nemusí rozhodovat	243
3. Útěk před povinnostmi a „řádem“	245
4. „Já jsem se ale rozhodl stát politikem“	247
5. V armádě se neprosadil, velitel z něj nebude	249
6. Politikem díky náhodě	251
7. „Být bubeníkem je vrchol“: kořeny úspěchu	255
8. Být Vůdcem, „to je jenom maličkost“	263
9. Navzdory všemu vyvolený za Vůdce	267
10. Hitlerův puč v roce 1923: odhalení všech Vůdcových slabostí	271
11. <i>Mein Kampf</i> , Vůdcovy direktivy a mýtus Vůdce	279
12. Vojenský princip vedení chrání před rozhodováním	285

13. Ani proti rebelům se nepodnikají rychlá rozhodnutí: Röhmova aféra	289
14. Řečnický talent jako nejdůležitější kapitál Vůdce	295
15. Prubířský kámen vůdcovských kvalit	303
16. Vždy vycítil, na čem záleží	315
17. Žádný žoldácký vůdce hospodářství a velkoprůmyslu	317
18. Hodiny rétoriky a herectví	321
19. Propaganda: dílo znalce	325
20. Staří spolubojovníci jsou zklamáni, noví nejsou přesvědčeni, příznivci jsou ztraceni	333
21. „Moji příznivci mě chtějí vidět u moci“	339
22. Jako „pavouk číhá v síti“ a nechá se jmenovat říšským kancléřem	345
ČÁST III.	349
Namísto doslovu	351
 Poznámky	 361
Rejstřík	387

Předmluva

Je všeobecně známo, že Hitler mátl státníky a politiky, vojevůdce a diplomaty, své stoupence i odpůrce. Avšak skutečnost, že i po své smrti vyváděl z míry celé generace historiků a životopisců a v různých ohledech je mystifikoval, je pro laiky v oblasti historie jen těžko pochopitelná. O Hitlerovi bylo napsáno tisíce a tisíce knih, více než dvě stě tisíc pak o druhé světové válce jako takové. Škála interpretací je široká. Různé výklady si navzájem protiřečí. Výtvořiny fantazie nahrazují skutečnost a schémata ji překrucují.

Důsledky Hitlerovy vlády hluboce zapůsobily na jeho současníky i na další generace doma i v zahraničí, vyděsily je a znechutily. Hitler samotný se zdál být ve svých rozhodnutích tak neskutečně jistý, rychlý a bezskrupulózní, že dělat výzkum a analýzu jeho mentality, záměrů a rozhodnutí a zkoumat opatření, která činil v rámci svého velení a vlády, bylo považováno za zbytečné.

Nežřídka sám Hitler poukazoval na to (i když většinou nepřímou), že pro svá rozhodnutí a ustanovení vždy potřeboval velmi mnoho času. A skoro stejně tak často přiznával, že politika vlastně není povoláním, o kterém snil. V průběhu času mu každý musel uvěřit to, že chce zničit Židy. Avšak představa, že se Hitler obával smělých a náročných rozhodnutí a ustanovení, že rozhodnutí a opatření ministrů a funkcionářů strany většinou jen dodatečně legalizoval a že nechával událostem volný průběh a otálel až do chvíle, než se ocitl v tísní, která mu nakonec umožnila rozhodnout se už jen tak, jak to v dané chvíli učinil, je v tomto bodě v naprostém rozporu s obrazem Hitlera, který byl doposud považován za pravdivý a o němž vůbec nikdo nepochyboval. Proto bylo nutné na významných

příkladech znázornit procesy, pochopit rozhodnutí a ukázat, jak byla určitá opatření uváděna do chodu.

Coby historikové a životopisci jsme se doposud spokojili s tím, že jsme zjistili údaje, skutečnosti, podrobnosti a souvislosti a začlenili jsme je do rámce, který zahrnuje Hitlerovy úspěchy, chyby, činy a zločiny. Někteří z nás redukovali záporný odkaz výhradně na Hitlera, jiní se domnívali, že takovýto přístup je „personalizací dějin“, zlehčovali jeho osobní podíl na moderních dějinách a spatřovali v něm žoldněře určitých zájmových skupin, jejichž záležitosti měl zajišťovat. Psychologové a psychiatři hledali a „našli“ motivy, příčiny a podněty pro způsoby jednání, aniž by je ale mohli hodnověrně doložit. Shoda velmi dlouho panovala jen ohledně Hitlerových vlastností coby Vůdce, které se proto nestaly předmětem výzkumů. To se však od té doby změnilo.

Historikové a životopisci odhalili Hitlerův strach z činění rozhodnutí a vydávání usnesení. Jak se dalo očekávat vzhledem k původně „platnému“ celkovému obrazu Hitlera a k zaběhnutým představám, hledaly se příčiny tohoto strachu a výrazné historické mezníky. Tehdejší funkcionáři z Hitlerova nejbližšího okolí měli k dispozici odpovědi, které znějí logicky správně, avšak správné nejsou. Tak například Albert Speer tvrdí, že Hitler „nejpozději od roku 1942 ztratil schopnost činit smělá rozhodnutí“. Avšak skutečnost, kterou lze bezpochyby prokázat, je následující: Hitlerův strach z rozhodnutí a usnesení nebyl jen momentální formou projevu jeho stylu vedení. On nikdy smělá rozhodnutí nečinil. Od školních škamen byl váhavým člověkem, který se obával rozhodnout se směle k činu a který měl strach z jasných usnesení a závěrů – což je poprvé prokázáno v této knize.

Otázka, jak se mohl Hitler stát navzdory svým vůdcovským slabinám a svému strachu z rozhodnutí Vůdcem, který se prosadil a uhájil své postavení vůči všem konkurentům i v nejtěžších situacích a který byl nakonec s to využít pro sebe a své cíle pozoruhodnou část světa, nevyžaduje nyní další obecný Hitlerův životopis. Je naopak zapotřebí podrobně popsat Hitlerovy vlohy k vůdcovství, jeho způsob rozhodování, velení a řízení a konfrontovat to s tím, jak probíhaly určité dějinné události.

Nakolik takovýto popis doposud chyběl, i přes uspokojivé prameny a pozoruhodný stav bádání, dokazují především rozličné problémy v odborných diskusích. Tak koncem roku 1979 bezradně konstatuje samotný Allan Bullock, britský autor jednoho z velmi významných Hitlerových životopisů, že si neumí vysvětlit, jak byl Hitler schopen stále ještě ovládat své okolí, jak jím mohlo být okouzleno, ve chvíli kdy už provozoval tak nešťastnou politiku. „Byla to skutečně síla aparátu, který mohli obsluhovat Himmler a Bormann nezávisle na Hitlerovi?“ ptal se a pokračoval, „nebo to byla stále ještě moc Hitlera? (...) Jaká síla umožnila

Hitlerovi držet vše stále ještě pevně v rukou i tehdy, když už šel ke dnu? Pro mě je toto největší hádanka.“ V této knize je vyřešena nejen tato hádanka.

Hitler dělal, jako by ani sám nevěděl, jak přišel k titulu Vůdce. Jeho poznámka z počátku roku 1942: „vůbec nevím, odkud vzešel titul Vůdce“ a jeho vysvětlení: „najednou se objevil mezi lidem a pomalu se stal pojmem“ byly průhledné. To, co se Hitler, sám již dlouho věřící v legendu, která o něm hovořila coby o Vůdci a která žila nejen v německém národě, snažil těmito výroky vsugerovat, bylo zřejmé – titul Vůdce mu měl být prisouzen lidem jako důsledek jeho vůdcovských schopností. Ve skutečnosti však byl pojem Vůdce šablonou, která mu byla předložena jeho starými spolubojovníky a které se snažil zhruba dvě a půl desetiletí dostát. Stejně jako se po celý svůj život rozhodoval rychle a směle většinou jen tehdy, když ho k tomu donutily „hotové věci“, tak to učinil i v této souvislosti. Tato skutečnost, která byla doposud přehlížena nebo podceňována jak vědci, tak i publicisty, dává vzniknout obrazu Hitlera, jenž má s Vůdcem vystupujícím nyní z dokumentů a svědectví společné takřka jen jméno.

V červenci roku 1980

Werner Maser

ČÁST I.

Vůdce, říšský kancléř a nejvyšší velitel wehrmachtu

„V Německu si každý může dělat opravdu takřka co chce, chybí silná ruka,“ píše Josef Goebbels 9. dubna 1945 ve svém deníku a uzavírá, „kdybych já byl Vůdce, pak bych věděl, co je nyní třeba učinit.“¹ 28. března 1945 pak přemítá: „Vůdce uvažuje v podstatě zcela správně, ale nečiní žádné závěry. Je opravdu škoda, že ve svém okolí nemá nikoho, kdo by jeho poznatky proměnil v činy. Dnes je také opravdu již dost pozdě na proměňování poznatků v činy, avšak bylo by toho zapotřebí učinit ještě hodně, ovšem za předpokladu, že by byli správní muži na správném místě.“²

To, co Goebbels v době, kdy na německé straně ještě sotva něco probíhalo plánovaně, potají kritizoval na Hitlerově vedení, tedy nedostatečnou ochotu rozhodovat se a vyčkávavou, zdrženlivou personální politiku v nejvyšších patrech říšského vedení, nebylo rozhodně projevem vyčerpání. Od roku 1926, kdy Goebbels Hitlerovi věrně a oddaně sloužil, ho mohl takto zažívat, a pokud by byl objektivní, musel by ho od začátku hodnotit tímto způsobem. Hitler si totiž v roce 1945 v zásadě nevedl jinak, než jak tomu činil už po více než dvě desetiletí. Rovněž Goebbelsova poznámka z 28. března 1945: „člověk má někdy pocit, jako by Hitler žil v oblacích“, nepopisuje žádný výjimečný stav, žádný zásadně nový aspekt Hitlerova způsobu vedení, který by mu jinak byl cizí.

Hitler nedělal to, co Goebbels považoval za nutné. „Nedělá žádné personální změny ani ve vedení Říše, ani v diplomacii,“ svěřuje se Goebbels svému deníku a pokračuje, „Göring zůstává, Ribbentrop zůstává. Všichni ti neschopní – po-
mineme-li druhou garnituru – byli zachováni, a dle mého mínění by přece bylo

tak důležité právě zde provést personální výměnu. Naléhám a naléhám, avšak nejsem schopen přesvědčit Vůdce o nutnosti mnou navrhovaných opatření.“⁴³

Goebbels, který se toho času znovu a znovu tvrdošíjně snažil přimět Hitlera k jasným pokrokovým rozhodnutím v personální oblasti a přinutit ho ke zformulování jednoznačných rozkazů, se až krátce před Hitlerovou sebevraždou, bezprostředně po pádu Štětína, dozvěděl, proč zůstalo jeho jednání bez úspěchu. Hitler mu vysvětlil, že považoval za správné i v závažných situacích určité problémy raději celé týdny popisovat a vysvětlovat než okamžitě a důrazně udílet jasné rozkazy, to či ono učinit „tak a ne jinak“. Kdyby se generálové se svými úkoly neidentifikovali, nejenže by příkazy jen „strojově vykonávali“, ale po neúspěchu by mu i vyčítali: „Neříkali jsme vždy, že toto musí skončit nezdarem?“⁴⁴ Tak tedy zůstaly až do hořkého konce téměř všechny vedoucí pozice ve vojenské oblasti, ve státním aparátu a ve straně obsazeny těmi, kteří se tam dostali díky Hitlerově podpoře. Potíže ve vedení a správě, které vzešly ze sporů mezi spolupracovníky a ze závisti mezi konkurenty uvnitř řídicího aparátu a jednotlivých instancí, Hitler nejenže toleroval, ale většinou mu i vyhovovaly, protože odpovídaly jeho záměrům. To, jak Goebbels viděl na sklonku svého života „velikány“ Říše dosazené Hitlerem, je dochováno v jeho deníku. Všude kolem viděl výsledky, dle jeho mínění, špatného Hitlerova vedení, všude viděl nevhodné muže na nejdůležitějších, klíčových pozicích. Tak si poznamenal o Martinu Bormannovi, „tajemníkovi Vůdce“, který podstatně ovlivnil nejen Hitlerovu personální politiku, následující: „Bormann se nyní nechová nejlépe. Obzvláště v otázce radikalizace naší války nesplnil to, co jsem od něj původně očekával... U těchto lidí se jedná o poloviční měšťáky. Revolučně sice myslí, ale nejednají. Nyní se však revolucionáři musejí dostat do vedení. Zdůrazňuji to Vůdci, ale Vůdce mi říká, že takových lidí má k dispozici jen málo.“⁴⁵ Alberta Speera kárá takto: „Speer nese spoluvinu na tom, že jsme dále vyráběli tyto staré a nepoužitelné stroje, které byly oproti těm nepřítelovým technicky pozadu, aniž bychom z toho mohli mít jakýkoli užitek.“⁴⁶

Vzhledem k přímo nepřátelskému vztahu mezi Göringem a Goebbelsem se nelze divit tomu, že i Hermann Göring byl dle Goebbelsova mínění špatným mužem dosazeným Hitlerem na jedno z důležitých míst. „Krise v Luftwaffe,“ tak to nazývá Goebbels ve svém deníku, „je vysloveně technického rázu a Göring na tom nese vinu. Avšak Vůdce je přesto ochoten částečně za to Göringa zbavit zodpovědnosti, protože Göring, jak říká, nebyl dostatečně technicky vzdělán, aby tento vývoj včas předvídal. Rovněž byl obelháván svým generálním štábem. Nyní se snaží tento generální štáb Luftwaffe obelhávat i Vůdce, například ohledně rychlosti nových stíhaček jsou mu uváděna zcela chybná čísla. Vůdce je nyní spíše nakloněn tomu, poskytnout Göringovi určitou omluvu. Považuji to za zcela

nemožné. Je přímo směšné ještě nyní projevovat porozumění muži, který přivedl Říši do takové smrtelné krize.⁷ Když někdo jako Göring zcela vybočuje z řady, pak musí být přiveden k rozumu. Vyznamenáními ověšení blázni a samolibí, navonění floutci nemají ve vedení války co dělat. Buď se změní, nebo musí být eliminováni... Snad se teď Vůdci podaří udělat z Göringa znovu muže.“⁸

Většina ostatních vysokých důstojníků nepochodila u Goebbelse o mnoho lépe, ten pak s politováním konstatuje: „V předpokoji Vůdce čekají jeho generálové. Unavená společnost, která působí přímo deprimovaně. Je zahanbující, že Vůdce našel tak málo vojenských spolupracovníků hodných respektu. V těchto kruzích je pouze on sám jedinou výjimečnou osobností. Proč se však kolem něj nevytvořil žádný okruh generálů Gneisenauů a Scharnhorstů...? Je takřka tragické vidět Vůdce, který je revolucionářem největšího formátu, obklopeného tak průměrnými lidmi. Vybral si vojenské spolupracovníky, kteří jsou velmi špatní. Sám nyní označuje Keitela a Jodla jako „tatíky“, kteří jsou unavení a opotřebovaní a kteří v současné tísní nepředložili žádná řešení velkého formátu.“¹⁰

Goebbels si však nestěžuje na to, že se Hitler v rozhodujících personálních otázkách není schopen dopracovat k odpovídajícím opatřením, nebo je toho schopen jen velmi těžko, až na konci války. Tak si například 7. listopadu 1943, když se bezúspěšně snažil převzít propagandu wehrmachtu a zdálo se mu, že ho do ní Hitler nedostatečně angažoval, zapsal do svého deníku: „Kéž by chtěl Vůdce konečně učinit rozhodnutí.“¹¹ Dle Goebbelsových pozorování a osobních zkušeností je jisté, že nejpozději od roku 1943 byly Hitlerovy rozhodovací zvyky jen velmi těžko slučitelné s propagandistickým obrazem „vždy bleskově se rozhodujícího Vůdce“. Na tento záznam z jeho deníku z 28. března 1945 – „bylo by záhodno, aby Vůdce (Goebbelsem obdivovaný stejně jako dříve) nejen vyjadřoval a předkládal správné poznatky, ale aby z nich rovněž vyvozoval správné závěry“ – plynule navazuje závěr: „Člověk by mohl Vůdci vždy říct: Ano, máš pravdu. Vše, co říkáš, je správné. Avšak kde zůstávají činy?“¹² Goebbels ignoroval, že Hitler musel obzvlášť v dané době brát v neposlední řadě ohled i na „mínění lidu“, přestože i jemu byly známy zprávy Bezpečnostní služby („Sicherheitsdienst“) předložené Hitlerovi po 20. červenci 1944 a týkající se nálady mezi lidem, v nichž se mimo jiné říkalo: „Je patrné zadostiučinění pociťované ohledně toho, že říšský maršál je znovu tady a že nestojí, nebo není postaven mimo, jak se lidé často domnívali.“¹³

Hitlerem podceňovaní, jako „tatíci“ označovaní důstojníci Keitel a Jodl sice zaujíмали vysoká postavení, avšak nedisponovali odpovídajícími přímými pravomocemi k udílení rozkazů. Wilhelm Keitel byl šéfem vrchního velitelství

ozbrojených sil (OKW)^I existujícího od února 1938 coby Hitlerův generální štáb a vrchní ministerský úřad pro jednotlivé složky ozbrojených sil, které se do značné míry administrativně spravovaly samy. Coby šéf OKW působil jako jakýsi šéf Hitlerovy kanceláře, nejvyššího velitele wehrmachtu. Alfred Jodl, náčelník operačního štábu německých ozbrojených sil („Wehrmachtführungsstab“)^{II}, který byl zřízen v srpnu 1940 a plánoval vojenské operace vrchního velitelství ozbrojených sil (OKW), měl ještě méně zplnomocnění než Wilhelm Keitel. Stejně jako byl Heinrich Lammers, šéf říšské kanceláře, považován za „instanci“, která měla koordinovat činnost jednotlivých ministerstev státní správy, tak byl polní maršál Keitel coby šéf vrchního velitelství ozbrojených sil (OKW) představitelem Nejvyššího říšského úřadu německých ozbrojených sil spadajícího rovněž do okruhu říšských ministerstev (takže Keitel byl vlastně v postavení ministra), který však vypracovával vlastní odborné projekty jen v málo resortech. Tyto úlohy byly z praktických důvodů přiděleny jednotlivým složkám wehrmachtu – pozemní armádě, námořnictvu a letectvu, které vždy disponovaly odborníky odpovídající kvalifikace a adekvátně personálně obsazenými úřady a odděleními a které mohly podle potřeby využít pracovní výsledky jednotlivých resortů vrchního velitelství ozbrojených sil (OKW), jež pro ně byly užitečné. Jejich povinností bylo odpovídajícím způsobem, případ od případu, buď na základě rozkazu samostatně připravit příslušné předpisy, výnosy a nařízení, anebo vypracovat z pověření OKW vlastní návrhy coby základy pro diskusi k určitým projektům. Když se dohoda nezdařila, bylo Keitelovým úkolem nalézt modus vivendi. Když se to nepodařilo ani jemu, pak konečné rozhodnutí připadlo na Hitlera coby Vůdce, nejvyššího velitele branné moci a vrchního velitele armády. Je pochopitelné, že takováto struktura rozhodovacích pravomocí ohledně rozkazů musela vést k tomu, že ve svých zplnomocněních silně omezený polní maršál Keitel se nezřídka ocitl v nepříliš příznivém postavení a byl vystaven různým tlakům.

Zatímco vůči Keitelovi se všechny tři složky wehrmachtu – pozemní armáda, námořnictvo a letectvo – snažily prosadit své vlastní zájmy, vládl nad Keitelem všemocný Hitler, který své funkce coby nejvyšší a nezpochybnitelné instance v kritických situacích často ne právě taktně využíval. Připustil, aby se letectvo odvolávalo na svého nejvyššího velitele Göringa a jeho pravomoci coby říšského ministra a pověřence pro čtyřletý plán a tím se vyhýbalo uznání jiných hledisek a také porušovalo tradiční zásadu, že wehrmacht má být jednotný a že si žádná složka wehrmachtu nesmí nárokovat svébytnost. Říšské námořnictvo se „takřka

I Vzniknuvšího jako malý řídicí štáb z původního Úřadu branné moci („Wehrmachtsamt“) zrušeného Říšského ministerstva války.

II Dříve Úřad branné moci („Wehrmachtsamt“).

pravidelně“ vymlouvalo na mimořádné okolnosti s odůvodněním (jak si Keitel stěžoval i v Norimberku), že u něho nepanují „srovnatelné podmínky“.¹⁴ Rovněž pozemní armáda, největší složka wehrmachtu, chtěla nakonec uznávat jen své názory a zohledňovat jen svoje podmínky, a přitom se odkazovala na své dlouholeté zkušenosti, které námořnictvo ani letectvo nemohly mít. Tato skutečnost byla jedním z důsledků v podstatě nevojenského způsobu velení velitele a stratega Adolfa Hitlera.

Hitler nejen akceptoval, ale někdy dokonce i vítal, když se některá složka wehrmachtu snažila obejít OKW a dopředu pro sebe zajistit jeho rozhodnutí, což při Hitlerově stylu vedení a mentalitě mnohdy nebylo obzvlášť těžké. Tak musel Keitel, který byl odkázán na spolupráci s vedoucími oddělení a referenty všech složek wehrmachtu a na jimi udávané údaje, neúnavně zápasit s Hitlerovými spontánními rozhodnutími a snažit se dosáhnout co nejrovnocennějšího zohlednění požadavků příslušných složek wehrmachtu. To, že přitom musely vycházet najevo zvláštní rozpory a nesrovnalosti, je nasnadě. Zástupci příslušných složek wehrmachtu totiž nezřídka operovali vůči Hitlerovi s jinými čísly, údaji a zprávami^{III} než vůči Keitelovi představujícímu pro ně „pouhého vojáka“. Do Keitelovy kompetence formálně spadaly všechny tři složky wehrmachtu, a musel tak při svých rozhodnutích vycházet z předpokladů, které velitel a strateg Hitler vycházející z politických a vojenských úvah často ignoroval.

Hitler, který již v listopadu 1940 s rozčilením zjistil, že se mu letectvo snažilo imponovat lživými údaji¹⁵, pochopil a uznal, že Keitelův způsob práce zajišťující koordinaci jednotlivých složek a také jeho návrhy a rozhodnutí působily efektivně na všechny tři složky wehrmachtu. Keitel, zvyklý na pruskou vojenskou disciplínu a způsob velení, však přesto ani poté nedostal skoro žádnou šanci výrazněji se podílet na velení a řízení. Jeho objektivně oprávněné pokusy zabránit Hitlerovým spontánním zásahům a osobním pokynům zpravidla vybuchly a zůstaly bez úspěchu. K tomu všemu se ukázalo, že Hitler coby vojenský vůdce

III Tak nebylo pro zasloužence již brzy po začátku války žádným tajemstvím, že letectvo své úspěchy rádo zveličovalo (na rozdíl od námořnictva), a proto vypouštělo nepravdivé zprávy. Tak se například 27. 9. 1939 ve zprávě wehrmachtu oznamovalo, že uprostřed Severního moře byla německým bombardérem zničena britská letadlová loď a že bitevní loď byla poškozena „mnoha těžkými zásahy“. Pilot letadla (Göringem ihned povýšený ze svobodníka na poručíka) však pouze nahlásil, že ve střemhlavém letu uvolněná bomba spadla do Severního moře bezprostředně vedle boku lodi, aniž by bylo možné rozpoznat její efekt. Srovnej mimo jiné: Hümmelchen, Gerhard: *Der Einsatz deutscher Luftstreitkräfte über der Nordsee vom 3. 9. 1939 bis 9. 5. 1940 (Nasazení německých vzdušných sil v Severním moři od 3. 9. 1939 do 9. 5. 1940)*. In: *Marine-Rundschau (Námořnické rozhledy)*, Sešit 6/58, Frankfurt nad Mohanem, str. 301 a násl.). Ve skutečnosti však byla letadlová loď *Ark Royal*, kterou zpráva wehrmachtu sice nejmenuje, avšak jejíž jméno dal ve známost tisk, potopena teprve v listopadu 1941 německou ponorkou *U 81*.

považuje úřednické, byrokratické práce, bez nichž by tak různorodá a mnoho-
vrstevnatá organizace, jako je OKW, nemohla být optimálně řízena, za jen těžko
únosné břemeno. Při jeho četných zásazích do záležitostí OKW si neúprosňe po-
sloužil svojí vojenskou adjutanturou, což museli tradice znalí vysocí důstojníci,
pocházející především z pozemní armády a z námořnictva, považovat nejen za
pohrdání jejich vojenskými hodnotami a služebním postavením.

Nerespektování pravomocí: žádné příkazy, ale jen dialogy a monology

Hitler během války nerespektoval ani kompetence příslušných důstojníků (což ovšem v žádném případě nebylo vždy ke škodě vojska)^I, ani nezbytnou odbornou práci juristů a znalců mezinárodního práva. Nerespektoval ani byrokratický aparát úředníků s jeho anonymními pracovníky, ani rady a rozhodnutí lidí z tohoto aparátu, ale naopak oceňoval „bezohledné lidi vůle“, kteří nedbali na právní pochybnosti. Takovým lidem dovolil, například coby generálním zmocněncům, vykládat si v určitých případech jeho záměrně „velkorysé“ a občas přímo libovolně interpretovatelné rozkazy dle vlastní potřeby, využívat přitom zapracovaný úřednický aparát ministerstev a zajistit si úspěšnost jejich opatření. Hitlerovi se zdálo být nepochopitelné, že zrovna jeho významní vojáci Keitel a Jodl nevykazovali porozumění pro určitá pravidla a formy jeho způsobu vojenského velení

I Například poté, co v říjnu 1942 viděl ve filmovém týdeníku nasazení těžkých pěchotních děl (SIG) ve Stalingradu a získal dojem, že by mohly být velmi úspěšně nasazeny při bojích v hustě osídlených oblastech, rozhodl se ihned nechat zvýšit produkci těchto malých a velmi pohyblivých děl, aniž to projednal s příslušnými důstojníky. Srovnej *Heeresadjutant bei Hitler 1938 až 1943. Aufzeichnungen des Majors Engels. (Pobočníkem pozemní armády u Hitlera 1938–1943. Záznamy majora Engela)*, Stuttgart 1974, str. 130. Dále je citován jako Engel.

a řízení, a nechal je to pocítit. Tak se například stranil Jodla od srpna 1942 do konce ledna 1943 tak demonstrativně (což všichni v okolí denně zažívali), že mu při pozdravu ani jednou nepodal ruku. V Norimberku pak Jodl coby svědek vypověděl následující: „Každého podávání zprávy o stávající situaci se od toho dne účastnil důstojník SS. Bylo angažováno osm stenografů, kteří od toho dne zaznamenávali každé slovo. Vůdce už mi vůbec nepodával ruku. Už mě vůbec nezdravil, nebo mě pozdravil jen stěží, a tento stav trval až do 30. ledna 1943. Vzkázal mi přes maršála Keitela, že už se mnou nemůže pracovat...“¹⁶

Předcházelo tomu následující: 23. července 1942 formuloval Hitler s konečnou platností směrnicí^{II} „Braunschweig“, na základě níž měly být dosaženy na východní frontě významné úspěchy ještě před příchodem zimy. Jako pokračování ofenzivy armádní skupiny Jih, která byla započata s příchodem léta pod krycím jménem operace *Blau*, měly být zničeny mezi jiným ruské síly ustupující přes Don jižně a jihovýchodně od Rostova, dále mělo být přerušeno železniční spojení Tichorezk–Stalingrad a obsazeno celé východní pobřeží Černého moře. Mimo to očekával Hitler přechod Kubáně, obsazení hornaté krajiny poblíž Majkopu a Armaviru, získání oblasti okolo Grozného, blokádu osetské a gruzínské vojenské cesty, dobytí Baku a Stalingradu, blokádu šíje mezi Donem a Volhou a Donu a Volhy v oblasti Astrachaně.¹⁷ Ambiciózních cílů, později označovaných jako excentrické operace *Stalingrad* a *Kavkaz*¹⁸, nebylo dosaženo. Tyto cíle byly stanoveny především Hansem Speidelem, někdejší náčelníkem štábu v armádní skupině Erwina Rommela a pozdějším vrchním velitelem spojených pozemních sil ve střední Evropě. Německé jednotky sice k 6. září překonaly Kerčský průliv, obsadily Tamaňský poloostrov, překonaly Těrek, takřka dosáhly jádra Stalingradu a zabraly části města Novorossijsk, avšak Hitler chtěl zatlačit Rusy přes hory až k moři a dosáhnout Astrachaně, takže podle něj nebyl jím koncipovaný úkol splněn. Hitler důstojníkům nadával, obviňoval je, že důsledně nevykonávají jeho rozkazy a že nejsou schopní spolu s ním činit rozhodnutí „na život a na smrt“ a prosazovat je.¹⁹

Veškerý Hitlerův hněv zasáhl Alfreda Jodla, který chtěl přesunout těžiště operace na jih. Dne 8. září 1942 si Engel zapsal: „Člověk už tomu tady prostě nerozumí. Přes hádku V(ůdce) a Jodla se prostě nepřenesu. Jelikož jsem byl náhodou svědkem celého sporu, mohu si učinit obraz o tom, k jak velkému narušení důvěry došlo. Člověk měl dojem, že V(ůdce) je přímo naplněn nenávistí... Je zde strašná atmosféra, vztek a rozčilení V(ůdce) nevycházejí jen z opačných mínění

II „Směrnici“ je zde rozuměno nařízení mající charakter rozkazu a zahrnující v budoucnu plánované operace, které se od příkazu odlišuje tím, že způsob jeho vykonání je do značné míry přenecháván na podřízených důstojnících, pracovištích a úřadech.

ohledně útoku na Kavkaz směr Suchumi, nýbrž mají hlubší kořeny. V(údce) už nespátřuje v Rusku žádný konečný cíl poté, co veškeré cíle léta 1942 nebyly dosaženy. Sám říkal, jak hrozný je strach ze zimy stojící za dveřmi. Na druhé straně nechce nikde ustoupit zpět.²⁰

Hitler káral Jodla z vrchního velitelství vojska a Haldera, šéfa generálního štábu, a také instance, které oba zastupovali, kvůli „nedostatku iniciativy“²¹. Ti se však ocitli tváří v tvář nerozhodnému, bezradně váhajícímu a zklamanému V(údci), který sice 9. září zprostil polního maršála Wilhelma Lista jeho postu a sám převzal velení armádní skupiny, avšak nedokázal říct, jak by se mělo pokračovat. Dne 14. října Engel znepokojeně konstatuje: „Člověk si u V(údce) může všimnout potlačovaného vzteku, ale také nejistoty: *Co teď?*“²²

Nerozhodnost a bezradnost v rozhodujících situacích, které měly závažné důsledky a které jsou zde kriticky zaznamenané pozorovatelem a svědky, nepatřily u Hitlera k výjimečným jevům, nýbrž byly podstatnými prvky jeho charakteru, což také v nejužším kruhu dával občas najevo. Tak například 22. listopadu 1941, tři dny po Hitlerově rozhodnutí obsadit v roce 1942 Kavkaz a jižní hranici SSSR, Hitler otevřeně přiznal, že ho „již měsíce“²³ trápí otázka, jak by se mělo pokračovat. „Z toho všeho vyplývá,“ poznamenal si Engel, „že (Hitler) ještě nemá jasno v tom, co chce. Celá situace ho přivedla k závěrům, které jsou podmíněné vlivy, kterým je vystaven: stranou, starými bojovníky, státem a konečně wehrmachtem.“²⁴

Stále znovu museli důstojníci opouštět porady bezradní a skleslí. „Zase neuspokojivá a nejistá situace,“ rezignoval vojenský pobočník například 24. listopadu 1941 a pokračoval, „ani V(údce) neudílí rozkazy, jen se vedou dlouhé dialogy a nakonec odcházejí vrchní velitel vojska a šéf generálního štábu s pocitem, že by mohli udělat to, co chtějí – mezitím dochází u V(údce) k jinému myšlenkovému pochodu, a všechno to, co bylo, už není pravda.“²⁵

Generálové, se kterými bylo pohrdavě zacházeno a kterým byla vyčítána polovičatost, váhavost a vlažnost, zůstali na svých postech. K výměně Keitela a Jodla se Hitler nemohl rozhodnout, i když přemýšlel o jejich nahrazení Albertem Kesselringem a Fridrichem Paulusem²⁶; i přes své výhrady je totiž považoval za velmi potřebné. Pouze Halder, kterému se Hitler cítil být ještě méně zavázán než Keitlovi a Jodlovi, musel nakonec odejít. Engel o tom podává následující zprávu: „V(údce) propouští šéfa gen. štábu za zahanbujících okolností. Teprve krátce předtím se o tom dozvídám od Schm(undta) a je mi nařízeno se o něj postarat. Ha(lder) je velmi překvapen, se slzami v očích mi děkuje, že jsem u něj, a říká mi: Kdybyste zažil to, co se mi právě stalo, rozuměl byste, jak si vážím toho, že u mě jste.“²⁷

Vrchní velitel se styděl, proléval slzy a vyklidil své místo. Hitler, který roku 1925 vykládal, že pro něj coby pro Vůdce nehrají osobní sympatie vůbec žádnou roli²⁸, se ukázal být neschopen dále s Halderem spolupracovat. Naproti tomu s Keitelem a s Jodlem, který chtěl odejít sám od sebe, avšak nesměl to udělat, se Hitler nerozloučil. Ale Halder, který zjevně neuznával Hitlerův styl vedení a řízení, nepochopil, co se od něj očekává – že může vyvodit důsledky a sám odstoupit ze své funkce. Již od 4. září 1942 s ním Hitler jednal takovým způsobem, že by to za „normálních okolností“ muselo vést už jenom k jeho okamžitému odstoupení.^{III} Gerhard Engel si zaznamenal: „důvěra k Halderovi je zničena“. Ten poprvé velmi drsně podával zprávu o stavu vojska. Šéf (Hitler) ho přerušil a doslova ho urážel: „Co mi chcete vyprávět o vojsku, pane Haldere, vy, který stejně jako v první světové válce jen sedíte na stejné židli, vy, který jste nikdy neměl černý odznak za zranění?“^{IV} Trapné. Říkám gen(erálu) Heusingerovi^V, že šéf gen. štábu se musí nahlásit jako nemocný a že to se nedá nic dělat. Večer se V(ůdce) snažil tento výrok smazat tím, že se k Halderovi choval obzvlášť přátelsky.²⁹

III Tak Hitler například 19. 10. 1942 řekl, že „dlouho doufal“, že Halder „sám od sebe vyvodí důsledky“, cit. dle Engela, str. 131.

IV Černý odznak za zranění dostávali vojáci po jejich prvním zranění.

V Adolf Heusinger byl od října 1940 do října 1944 šéfem operačního oddělení generálního štábu pozemní armády.

Kdo chce zůstat, smí zůstat: výběr personálu v nejužším kruhu

Kdo chtěl zůstat ve své funkci, obvykle také zůstat mohl, když snesl, že s ním bude pohrdavě zacházeno, že nebude respektován a že bude silně omezován ve své činnosti. Jen velmi zřídka Hitler někoho osobně propustil.¹ A když to učinil, tak se to většinou dělo oklikou. Pokáraní důstojníci, straničtí funkcionáři, úředníci a zaměstnanci se obvykle dozvěděli od kamarádů nebo kolegů ve stejném postavení, že už je Hitler nechce ve svém okolí vídat. Alfredu Jodlovi, který však nakonec musel na svém postu zůstat, to bylo na sklonku léta 1942 sděleno Wilhelmem Keitelem.³⁰ Hubert Lanz, generál horských jednotek, který se v létě 1942 účastnil kavkazské ofenzivy a který v únoru 1943 svévolně změnil Hitlerův rozkaz udržet Charkov za všech okolností, byl o svém odvolání informován svým nástupcem Wernerem Kempferem. Polní maršál Günther von Kluge byl 17. srpna 1944 zproštěn vrchního velení na západní frontě a velení armádní skupiny B, o svém propuštění se dozvěděl od svého nástupce Waltera Modela. Dne 18. srpna 1944 pak spáchal sebevraždu.³¹ Hitler nepropustil svou rakouskou kuchařku Exnerovou, která dle zjištění Martina Bohrmanna a Heinricha Himmlera nebyla „čistou árijkou“, ale „poloviční židovkou“, nýbrž ji posílal stále znovu na dovolenou jen proto, že jí nechtěl do obličeje říct, že u něj vzhledem ke stavu věcí nemůže zůstat.³² Pro

I Franz Halder, kterého Hitler 24. 9. 1942 propustil („za zahanbujících okolností“), patřil k těm několika málo výjimkám. Snad v tom hrálo roli to, že otevřeně neschvaloval Hitlerův záměr přesunout na východní frontě těžiště operací na jih a pokoušel se Hitlera poučovat.

Hitlerovo chování vztahující se k takovýmto případům je typický následující příklad: Hitler nevycházel dobře se svým osobním sluhou Eugenem Bussmannem. Neustále se na něj zlobil a hněval, avšak na myšlenku propustit jej ho musel přivést teprve Heinz Linge, který už déle nemohl snášet Hitlerovo reptání a špatnou náladu. „Dobře,“ řekl Hitler Lingemu, „řekněte mu to.“³³

Zjištění Hanse Speidela, že Hitler neměl odvalu Hubertu Lanzovi osobně sdělit, že ho odvolává z funkce³⁴, je pouhou spekulací. Odvaha Hitlerovi nechyběla. Ale přímé, osobně sdělené propuštění nezapadalo do jeho principu řízení a vedení. Ti, kteří museli opustit jeho nebo jeho bezprostřední okolí, se to měli dozvědět od těch, kteří směli zůstat, nebo museli setrvat. Hitler se domníval, že tímto způsobem se u „vyhozených“ rozvine vědomí viny, které k němu postižené zcela připoutá.

Nadto si vybíral své nejbližší okolí zčásti podle aspektů, za nimiž stojící motivy a úvahy lze lehce rozpoznat. Julius Schaub, jeho hlavní osobní pobočník a původem drogist, měl stejně jako Joseph Goebbels koňskou nohu a musel být obzvlášť vděčný za vyznamenání, které mu Hitler udělil. Ne bezdůvodně Hitler řekl: „Schaub by si lehl před mé dveře jako pes a bojoval by za mě až do posledního dechu.“³⁵ Také Bruno Gesche, velitel Hitlerovy osobní stráže, by za normálních okolností mohl být jen stěží důstojníkem. Velmi rád pil a šilhal, takže měl Hitler za to, že by v případě potřeby vůbec nebyl schopen střílet. Jeho řidič Erich Kempka byl ženatý se svou tehdejší ženou,¹¹ která i během jejich manželství spala s jinými muži a občas přiváděla Kempku do trapných situací. Alwin Albrecht, od července 1939 Hitlerův osobní pobočník, musel 30. června 1939 na pobídku Ericha Raedera odejít z námořnictva kvůli sňatku neodpovídajícímu jeho společenskému postavení.³⁶ Osobní lékař Theo Morell působil odpudivě a většinou páchl potem tak nepříjemně, že se hnusil nejen Evě Braunové. Martin Bormann, Hitlerův osobní tajemník, a Heinrich Himmler, říšský vůdce SS, měli kromě dětí ze svých manželství i děti s jinými ženami, s nimiž se pravidelně stýkali až do konce života. Na Josepha Goebbelse, který vypadal jako karikatura ze Streicherova „Stürmeru“, se soustředily ironické vtipy sprostých posměváčků, které shazovaly a poškozovaly celý režim. Hitler připustil, aby Goebbels přivedl do rozpaků sám sebe, svůj úřad a konečně dokonce i Hitlera samotného kvůli jeho milostnému dobrodružství, které mělo i kriminální ráz.¹¹¹ Nadto Goebbels

II Sňatek byl na Hitlerův podnět anulován.

III Fritz Wiedemann podal zprávu o tom, že Goebbels prý před převzetím moci zpronevěřil 30 tisíc marek ze stranické pokladny a použil je pro jednu ze svých přítelkyň, což Hitlerovi potvrdilo gestapo. Hitler však Goebbelsovi nic nevyčítal, důkazy si nechal pro sebe, a tak měl Goebbelse v hrsti. Srovnej Wiedemann, Fritz: *Der Mann, der Feldherr werden wollte. (Muž, který se chtěl stát vojevůdcem.) Erlebnisse und Erfahrungen des Vorgesetzten Hitlers im Ersten Weltkrieg und*

vytvářel napětí a nevraživost v nejužším kruhu Hitlerových spolupracovníků a poradců při rozhodování. Tak si Rosenberg například dne 6. února 1939 zapsal do svého deníku: „Potom přišla řeč na dr. G. (Goebbelse). Byli jsme toho názoru, že snad je z morálního hlediska největší přítěží N.(árodních) S.(ocialismu)... Dříve jsme nadávali na židovské generální ředitele, kteří vyvíjeli sexuální nátlak na své zaměstnankyně. Dnes to dělá dr. G. (Goebbels)... Himmler (odpověděl, autor): „Případů je spousta. Výpovědi žen o nátlaku, který na ně byl vyvíjen, jsou nyní zaprotokolovávány... Některé protokoly jsem dal Vůdci.“³⁷

Přestože Hitler vyhrožoval, že nadřízení, kteří by své podřízené nutili k sexuálním úkonům, by byli potrestáni vězením, nic proti Goebbelsovi nepodnikl (kromě případu Goebbels – Lída Baarová). Goebbels směl dokonce 25. února 1939 v kruhu starých spolubojovníků beztestně vykládat, že jestli Hitlerovi nevyhovuje jeho (Goebbelsův) život, „měl to uvážit“ v roce 1924.³⁸ Bude žít, jak se mu zlíbí. Goebbels zůstal a po Hitlerově smrti se ještě dokonce na pár hodin formálně stal „říšským kancléřem“, jak to určil Hitler, přestože byl s Goebbelem dle údajů Alfreda Rosenberga již „vnitřně hotov“³⁹, „nepropouštěl ho už jenom ze státně-politických důvodů“, „spoléhal na újmu, kterou byl“ pro Goebbelse „jeho vzhled“⁴⁰ a ponechal ho v jeho úřadech a funkcích. Obvykle se slušelo, aby byl člověk v takovýchto případech Hitlerem bez okolků vyštván nebo okamžitě jinak potrestán.

Když se Göring snažil na jaře roku 1941 přimět Hitlera k tomu, aby byl vydavatel novin „*Stürmer*“ Julius Streicher – nechvalně proslulý muž zapletený do choullostivých kriminálních případů – postaven před soud kvůli korupci a „poškození obrany říše“, Hitler to příkře odmítl s vysvětlením, že takovou laskavost celému židovskému národu neprokáže.^{IV} Hitler znal slabiny svých pomocníků a pomahačů a také je zmiňoval, kdykoli to považoval za vhodné. Jak málo tomu ovšem rozumělo jeho bezprostřední okolí, pokud se ho to bezprostředně netýkalo, exemplárně ukazuje poznámka Gerharda Engela: „Je to pro člověka záhada“⁴¹, přičemž takto Engel komentoval Hitlerovo rozhodnutí v případě Streichera. Hitler si k sobě připoutával ministry, důstojníky a staré spolubojovníky pomocí finančních dotací. Tak například říšskému vedoucímu („*Reichsleiter*“) Philippu Bouhlerovi, který byl od roku 1939 pověřen prováděním programu eutanazie

seines späteren persönlichen Adjutanten (Zážitky a zkušenosti Hitlerova nadřízeného z první světové války a jeho pozdějšího pobočníka), Velbert und Kettwig 1964, s. 197. Dále je citován jako Wiedemann.

IV Srovnej Engel, s. 97 a násl. Göring pověřil Bodenschatze tím, aby předložil Hitlerovi důkazy (20. 3. 1941), které by Streicherovi velmi přitížily. Hitler vyzdvihl Streicherovy zásluhy o stranu a jeho boj proti židovstvu a oznámil, že tato věc bude vyřízena „uvnitř strany“, což se také stalo.

a který napsal Hitlerův životopis, čímž si vydělal spoustu peněz, dal Hitler 100 tisíc marek. A to poté, co si u něj Bouhler stěžoval, že by nemohl zaplatit za svou knihu *Adolf Hitler* daně.⁴² Otto Meissner dostal sto tisíc marek,⁴³ Heinrich Lammers 600 tisíc marek.⁴⁴ Polní maršálové obdrželi pozemky a peníze a také jejich vdovy mohly v některých případech počítat se značnými sumami.^V

To, že celá řada významných důstojníků přece jen musela po neshodách s nejvyšším velitelem dát své funkce k dispozici, bylo primárně důsledkem Hitlerova pojetí vedení, řízení a metod, které při tom používal. Šlo mimo jiné o tyto důstojníky: všichni vrchní velitelé armády (Kurt von Hammerstein, Werner von Fritsch a Walther von Brauchitsch), všichni náčelníci generálního štábu armády^{VI} (Ludwig Beck, Franz Halder, Kurt Zeitzler a Heinz Guderian), jedenáct z osmnácti polních maršálů armády,⁴⁵ dvacet jeden z třiceti sedmi generálplukovníků⁴⁶ a až na Ferdinanda Schörnera všichni vrchní velitelé armádní skupiny Sever⁴⁷ (Wilhelm von Leeb, Georg von Küchler, Georg Lindemann a Johannes Friessner). Abychom zde rozlišili všechny možné důvody vedoucí k odchodu důstojníků, je třeba říci, že dalšími sekundárními důvody, které přispěly k propuštění některých zmíněných důstojníků, byly: staré spory jako v případě Hammersteina,^{VII} nemoci jako u Brauchitsche,^{VIII} „nedostatek schopností“ či situačně podmíněné „selhání při velení“ jako v případě Küchlera a Guderiana.^{IX} Kdo ztratil Hitlerovu přízeň a cítil, že by bylo vhodné navrhnout svůj odchod, mohl obvykle rovněž počítat s tím, že jeho přání bude splněno. V případě, že nebyl úsudek nemocného hypochondra Hitlera, který s přibývajícím trváním války stále častěji vyhrožoval svým skolem, zakalen chorobně přehnanou nedůvěrou, nebo když ho

V Dle Lammersových údajů činily výdaje pro vdovu polního maršála von Reichenau 1,2 milionu marek. Srovnej Kempner, Robert M. W.: *SS im Kreuzverhör (SS při křížovém výslechu)*, Mnichov 1964, str. 209 a násl.

VI Generál Hans Krebs, poslední náčelník generálního štábu armády, si vzal na konci války v Berlíně život.

VII Hammerstein, od roku 1930 do roku 1934 šéf vrchního velitelství armády a jeden z nejbližších poradců Schleichera, varoval 26. 1. 1933 říšského prezidenta Hindenburga před Hitlerem, což mu Hitler nikdy neodpustil. Hammerstein se v roce 1933 „ani jednou neodvážil“ Hitlerovi zavolat a sdělit mu, že reichswehr nemůže za žádných okolností uznat jeho kancléřství (jak to říkal například 21. 5. 1942). Srovnej Picker, Henry: *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941–1942 (Hitlerovy hovory u stolu ve Vůdcově hlavním stanu 1941–1942)*, Stuttgart 1963, str. 367. Dále je citován jako Picker.

VIII Von Brauchitsch, který 19. 12. 1941 složil velení, trpěl těžkou srdeční chorobou. Hitler sám převzal vrchní velení vojska poté, co se vyjádřil, že „trochu organizačního velení může dělat každý“.

IX Küchler byl 14. 1. 1944 nahrazen Walterem Modelem, Guderian pak 28. 3. 1945 Hansem Krebsem.

příliš nesužovaly jeho choroby, situace na frontě a zprávy z domova mu zrovna neušetřily příliš velkou ránu a když mu bůh války přespříliš neodpíral svoji přízeň.

Keitel a Jodl po určité době chtěli podat demisi, museli zůstat, přestože ani je Hitler nepovažoval za žádné ideální vojevůdce. Avšak lepší, jak se domníval, by nenašel. Polnímu maršálovi Federu van Bockovi, který ho na podzim 1941 upozornil na těžkosti, které by s sebou přinesl útok na Moskvu, takže by podle něj bylo lepší strávit zimu v opevněných pozicích, Hitler 24. září 1941 vykládal: „Když jsem ještě nebyl říšským kancléřem, myslel jsem si, že generální štáb se podobá řeznickému psu, kterého je třeba mít pevně na obojku, protože jinak by hrozilo, že napadne každého cizího člověka. Poté, co jsem se stal říšským kancléřem, jsem musel konstatovat, že německý generální štáb je vším, jen ne řeznickým psem. Tento generální štáb mi neustále bránil dělat to, co jsem považoval za nutné. Generální štáb byl proti zbrojení, obsazení Porýní, anexi Rakouska, obsazení Československa, a nakonec dokonce proti válce s Polskem. Generální štáb mě odrazoval od ofenzivního postupu vůči Francii... Já jsem tím, kdo musí tohoto řeznického psa stále pobízet.“⁴⁸

Důstojníci: „bohužel žádní řezniční psi“

„Řezniční psi“, které neskutečně verbálně agresivní Vůdce Hitler hledal mezi nejvyššími důstojníky, v každém případě existovali^I, avšak nebyli vhodní pro funkce, které zastávali Keitel a Jodl. Zjištění, že nemá „řeznické psy“, připravilo Hitlera o klid a vyrovnanost v jednání s jeho maršály, vrchními veliteli a generály, jež jsou pro vojevůdce a стратега tolik potřebné. Neustále vybuchoval a jen s námahou skrýval svůj hněv a zlost na „pány v polní šedi“, jak neúprosně dokazují záznamy jeho vojenského pobočníka Engela. Hitler nebyl schopen spatřovat v důstojnících partnery se specifickými znalostmi již v době, kdy byl ještě tělesně zdrav, po psychické stránce pružný a v každém ohledu mimořádně odolný. Později, obzvláště výrazně pak od konce roku 1942, poté, co se dlouho a pečlivě připravovaný válečný plán rozvinul a na jeho místo nastoupila fáze reakce na akce nepřátel, mu v tom, aby svým důstojníkům projevoval respekt a odpovídajícím způsobem s nimi jednal, zabránily neúspěchy na frontách a důsledky spojeneckého bombardování území Říše, předčasná senilita a tvrdohlavá nepoučitelnost, chorobná nedůvěra a důsledky jeho nemoci. Od té doby Hitler velel a řídil bez strategických nápadů a bez válečného plánu (existoval už jenom jistý základní plán) a vyčkávací vyhlížel vojenské a národněsocialisticky orientované vůdce, kteří by byli připraveni a schopni vzít na sebe rizika, zvrátit situaci na bojištích a nakonec přece jen dosáhnout vítězství, ve které už sám nevěřil.^{II}

I Jedním z nich byl například Ferdinand Schörner.

II Prokazatelně od 12. prosince 1941.

To, co Hitler chytře a poučně formuloval roku 1925^{III} na počátku obnovení (v roce 1923 rozpuštěné) NSDAP, bylo u zkušeného Vůdce věcí minulosti. Už dávno se jeho pohled nezaměřoval především na to, co jeho spolupracovníci uměli a čeho byli pod jeho vedením schopni, nýbrž na to, co vykonat nedokázali. To, že tyto podmínky musely vytvářet ve špičce vedení neklid a nejistotu, si Hitler nechtěl připustit.

Dokud byl Hitler přesvědčen, že se od stolu vymyšlené plány dají uskutečnit a že také vyjdou, tak navenek dominovaly i po osobní stránce klidná jistota a důvěru budící rutina. Když si Hitler 15. července roku 1941 ještě myslel, že může japonského velvyslance hraběte Ošimu ujišťovat o tom, že nevěří, že by v Rusku „uprostřed září ještě museli bojovat“⁴⁹, neboť „ruská válka je vyhraná“⁵⁰, byl podle něj samotného ještě v situaci Vůdce, který disponuje „maršály historického formátu“.⁵¹ Tehdy však skoro nikdo netušil, že bude toto přesvědčení trvat jen tak dlouho, dokud „se do soukolí výkonného aparátu nedostane nějaký písek, který mu bude bránit v chodu“. Písek, který vyvedl z rovnováhy mechaniku aparátu, se objevil ke konci října 1941 s počínajícím obdobím bahna, které nejenže zastavilo operace západně od Moskvy na čtrnáct dní,^{IV} ale také vyžadovalo od nejvyššího velitele wehrmachtu „neplánovaná“ a flexibilní rychlá rozhodnutí. Těch však Hitler nebyl schopen. V rozporu s jeho nařízením z 21. srpna 1941 neusilovat o zabrání Moskvy (coby nejdůležitějšího cíle) před začátkem zimy nařídil již 6. září, odkazuje na existující a jím předtím zavržený plán vrchního velitelství pozemní armády, vše vsadit na „kartu Moskva“ a ještě před příchodem zimy zničit ruské skupiny stojící před Moskvou.^V „Je to k pláči a zahanbující“, poznamenal si jeho vojenský pobočník Engel, „nad vším je zdrcující zjištění, že V(ůdce) dost jasně nevyjadřuje a nezdůvodňuje, co chce. Je „úspěchem“, že vrchní velitel pozemní armády a náčelník generálního štábu „rezignují a na základě Hitlerem vyjádřeného

III Srovnej odpovídající výklady ve 2. části knihy.

IV 15. 11. 1941 se znovu pokračovalo v postupu na Moskvu.

V Srovnej *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939–1945*. (Hitlerovy směrnice pro vedení války 1939–1945), dokumenty Vrchního velitelství ozbrojených sil, vydané Waltherem Hubatschem, Frankfurt nad Mohanem, 1962. V této knize citováno dle kapesního vydání, Mnichov, 1965, str. 174 a následující. K časovému plánu srovnej též *KTB OKW I (Kriegstagebuch des Oberkommando der Wehrmacht – Válečný deník Vrchního velitelství wehrmachtu)*, 1940 až 1941, str. 1056. 12. 10. 1941 Hitler nově stanovil, že eventuelní kapitulace Moskvy nesmí být přijata. Srovnej *KTB OKW I*, sv. I, str. 1070. Moskva a Leningrad, jak to podával například finskému ministru zahraničních věcí Rudolfovi Winnigovi 27. 11. 1941, že musejí „být zničeny“. Srovnej Hillgruber, Andreas: *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler (Státníci a diplomati u Hitlera)*. Důvěrné záznamy o rozhovorech se zahraničními zástupci 1939–1941. Svazek I., 1939 až 1941, Frankfurt nad Mohanem, 1967, str. 643 (Svazek II: 1942–1944, Frankfurt nad Mohanem, 1970). Dále citováno jako Hillgruber, *Státníci*.

názoru dělají, co považují za správné.“^{VI} Goebbelsovy námitky vůči Hitlerovým metodám řízení vznesené roku 1945 by také mohly být vyjádřeny již na podzim 1941. V této knize bude též prokázáno, že by tyto výtky byly rovněž oprávněné již více než dvacet let předtím.^{VII}

VI Engel, str. 113 a násl. Odpovídajícím způsobem Engel reaguje na situační poradu z 24. 11. 1941: „Zase neuspokojivá a nejistá situace,“ píše (tamtéž str. 115) a pokračuje, „ani V(ůdce) neudílí rozkazy, jen se vedou dlouhé dialogy a nakonec odcházejí vrchní velitel vojska a šéf generálního štábu domů s pocitem, že by mohli udělat to, co chtějí.“

VII Srovnej k tomu výklad ve 2. části knihy.

Vyčkávání namísto udílení rozkazů

Kdykoli Hitler učinil nějaké rozhodnutí, mělo obvykle již svou „historii“, nevzniklo tedy v jeho mysli během chvíle, ale honilo se mu hlavou už týdny i déle, případně znovu sáhl k hotovým konceptům či plánům a pouze je poupravil. To, že takovýto způsob rozhodování někdy musel mít negativní důsledky, přirozeně obzvlášť na bojištích, na nichž se podmínky často rychle a zásadně měnily, Hitler nerozeznal nebo to nechtěl akceptovat. Použijeme-li zde ještě jednou stejný příklad, tak 6. září 1941 Hitler sáhl kvůli nedostatku vlastních rychlých strategických a taktických nápadů odpovídajících charakteru rozhodnutí ke starému konceptu vrchního velitelství pozemní armády, což nebylo vzhledem k předchozím operacím a situaci na frontě to neoptimálnější řešení, zvláště když se nebyl schopen dopracovat k vytvoření těžiště operací.¹

Zatímco docházelo k následujícím událostem – dne 2. listopadu 1942 zahájila 8. britská armáda (Montgomery) průlom pozicemi německo-italské tankové armády Afrika, 3. listopadu Erwin Rommel začal ustupovat z pozice El-Alamejnu, 6. listopadu britská 8. armáda oznámila, že po dobu bitvy u El-Alamejnu získala 30 tisíc zajatců, ukořistila 350 tanků a 400 děl, o den později se spojenci vylodili v Maroku a Alžírsku a následovala jedna rána za druhou – připravoval si Hitler na Berghofu řeč mající sugerovat optimismus a víru ve vítězství, kterou chtěl pronést před starými spolubojovníky v mnichovské pivnici Löwenbräukeller

I Tváří v tvář Antonescovi Hitler 6. 8. 1941 prohlašoval, že chce dobýt Moskvu až teprve po dosažení svých dalších cílů (Leningradu a nalezišť železné rudy na jihu Ruska). Srovnej Hillgruber, *Státníci*, str. 619.

a kterou tam také 8. listopadu pronesl.⁵² Rozpory mezi rétorickým výkonem Hitlera, jeho agresivními formulacemi a jeho hranou důvěrou v budoucnost na jedné straně a jeho strategickým vedením války na straně druhé velmi znepokojovaly zodpovědné důstojníky.⁵³ Flexibilní řízení operací v dlouhodobější perspektivě a vojenská rizika patřily k vojenským principům velení a řízení, které Hitler stále méně praktikoval. V Mnichově Hitler zkresloval skutečnosti, verbálně daleko předbíhal události a chtěl se tím „ukázat“ jako silný Vůdce plný důvěry v budoucnost. Tvrdil tak veřejně před celým světem, že Stalingrad už téměř celý dobyl^I a že jeho přítel Mussolini si již pohrává s myšlenkou poradit mu, aby opustil Rusko, protože by tam on sám nemohl být vítězem.^{III} Zatím však velící důstojníci v Hitlerově okolí denně zažívali, jak nejistě, bezradně a slabě Hitler ve skutečnosti velel a řídil. Toto se dělo i v souvislostech, v nichž dominovaly nikoli vojenské, ale ideologické otázky, což se zřetelně ukázalo například již roku 1941 ve spojitosti s rozkazem o komisařích.^{IV} Přestože Hitlerovi v ideologicky určených případech stačilo čerpat z rozsáhlé a tisíckrát ověřené výbavy argumentů a rezervoáru příkladů, ani zde se ze zásady nerozhodoval tak ofenzivně, že by po rozhodnutí okamžitě musel následovat čin. Nicméně se přitom nezalekl riskantních rozhodnutí, zvláště když je sám nemusel proměňovat v činy – předpokládal totiž významnou spoluúčast úřadů a osob, které musely jednat v jeho jménu.

Hitler, jak coby hlava státu a vlády, tak coby vojevůdce a stratég, neustále odkládal významná ofenzivní rozhodnutí. Coby vojevůdce například od roku 1943 neopustil vedlejší bojiště a fronty a dobrovolně se nevzdal dobytých oblastí fronty ve prospěch rozhodujících bojišť, i když by to bylo na základě stavu věcí bezpodmínečně nutné. Na druhé straně však v určitých situacích tak málo váhal agresivně zavádět ideologicky odůvodněná opatření (což působí na první pohled rozporuplně)^V, dokonce i když se jednalo o jednoznačný zločin, a jejich realizace tak musela zákonitě vzbudit otevřenou nevoli i skrytý odpor.^{VI}

II „Chci dojít k Volze,“ řekl Hitler 8. 11. 1942 nápadně klidně, „a sice na určitém místě, v určitém městě. Náhodou nese jméno samotného Stalina. Ale jen si nemyslete, že jsem tam vpochoďoval jen z tohoto důvodu... Tam se totiž odřízne 30 milionů tun transportu, z toho téměř 9 milionů tun ropy. Tam se totiž setkávala všechna pšenice přivezená na lodích z obrovských ukrajinských území Kubáně, aby byla transportována na sever. Tam se těžila manganová ruda; tam bylo gigantické překladiště. To chci dobýt a – víte – my jsme skromní, my ho totiž máme. Je tam už jen pár docela malých míst.“ *Völkischer Beobachter* z 10. 11. 1942.

III Mussolini to Hitlerovi bezúspěšně přednesl 1. 12. 1942.

IV Srovnej str. 38 a násl.

V Srovnej k tomu mj. str. 195 a násl.

VI Když se Jodl a ostatní důstojníci vyslovili proti rozkazu o komisařích, Hitler rozčileně vykládal: „Nemohu vyžadovat, aby mi generálové rozuměli mým rozkazům, ale vyžaduji, aby se jimi

Na otálení s provedením rozkazů, příkazů a nařízení Hitler obvykle reagoval tak, že nějakou dobu zachovával mrzuté mlčení (kromě případů, které se týkaly ideologických otázek). Někdy to dokonce dělal tak dlouho, že příslušná rozhodnutí už nebyla aktuální. Tak například věděl, že se důstojníci wehrmachtu nechvalně proslulým rozkazem o komisařích (vydaným již před začátkem ruské války⁵⁴) „buď vůbec neřídí, nebo se jím řídí jen váhavě“,^{VII} avšak nebyl ochoten nebo schopen z toho vyvodit disciplinární nebo personální důsledky. Teprve v říjnu 1942, když při debatě o jím inscenovaném rozkazu o komandech narazil na odpor především ze strany Alfreda Jodla, který apeloval na rozvážení rozkazu z hlediska mezinárodního práva, předhodil Hitler důstojníkům, že bojkotovali jeho někdejší rozkaz⁵⁵, aniž by však někdo z nich byl pohnán k odpovědnosti.

Geneze obou rozkazů na jedné straně exemplárně ukazuje, jak Hitler taková opatření zaváděl a prosazoval, a na druhé straně naznačuje, jak delegoval zodpovědnost a během přípravy rozkazu ji rozdělil tak, že na konci nebylo možné označit coby odpovědného původce nebo autora žádného jednotlivce ani žádnou skupinu či úřad.

řídili.“ Srovnej *Zápisy z jednání – Proces proti hlavním válečným zločincům před mezinárodním vojenským soudem*, Norimberk 1947, sv. XV, str. 340. Dále citováno jako IMT.

VII V tomto rozkazu se mimo jiné říkalo: „Když budou komisaři zadrženi v boji nebo v odboji, je třeba je ze zásady okamžitě zastřelit... Tito komisaři nejsou uznáváni jako vojáci, mezinárodně platný zákon o válečných zajatcích se na ně nevztahuje. Po jejich izolaci je třeba je zlikvidovat.“ Citováno dle Maser, Werner: *Norimberk. Tribunál vítěze*, Düsseldorf 1977, str. 295 a násl. Dále citováno jako Maser, Norimberk. Tento příkaz byl 5. 5. 1942 „nejdříve na zkoušku“ zrušen (srovnej Maser, Norimberk, str. 315), aby se u komisařů podpořila ochota přeběhnout nebo se vzdát. Srovnej *Válečný deník vrchního velitelství wehrmachtu (velící štáb wehrmachtu)*, sepsaný a komentovaný Andreasem Hillgruberem, Frankfurt nad Mohanem, sv. II, str. 341. 9. 10. 1942 byla v Rudé armádě funkce komisařů zrušena.

Sto dní na jeden rozkaz

Nicméně tyto rozkazy nevznikly způsobem, který by byl ve vojenské oblasti obecně běžný. Tak například uplynulo asi sto dní od doby, kdy Hitler vyslal první impuls k vydání takzvaného rozkazu o komisařích, do chvíle jeho skutečného vydání. Dne 3. března 1941 vykládal Hitler svým velitelům a náčelníkům štábů v rámci komentářů k „instrukcím pro konečné znění“ (instrukcí týkajících se zvláštních území ke směrnici č. 21 – operace *Barbarossa*), že německé vojenské soudy nesmějí mít nic společného s plánovaným odstraněním ruských komisařů tajnou polní policií. To bude, jak poučoval Hitler důstojníky, věcí vojska.⁵⁶ O čtrnáct dní později, 17. března, pokračoval a prohloubil první návrh s vysvětlením, že ve válce proti Rusku bude potřeba brutálního násilí, neboť bolševismus představuje asociální zločinnost, takže pro tradiční přístup vojenského kamarádství v boji zde nesmí být místo. Za dalších čtrnáct dní to upřesnil a vykládal, že ani s politickými funkcionáři, ani s komisaři vojska není třeba zacházet jako s vojáky nebo s válečnými zajatci.⁵⁷ Konečně 6. června 1941, téměř deset týdnů poté a dvacet tři dny potom, co byl 14. května 1941 vydán *Vůdcův výnos o vykonávání válečného soudnictví na území „Barbarossa“*, dal Walter Warlimont z příkazu šéfa vrchního velitelství wehrmachtu do oběhu rozkaz o komisařích coby tajnou záležitost velení („Geheime Kommandosache“), která se směla dostat jen k vrchním velitelům armád a šéfům leteckých armád. Velitelé a komandéři směli být vrchními veliteli informováni o obsahu rozkazu pouze ústně.⁵⁸ Říkalo se v něm mimo jiné: „V boji proti bolševismu nelze počítat s tím, že se nepřítel bude chovat dle zásad lidskosti a mezinárodního práva. Nenávistné, kruté a nelidské zacházení s našimi zajatci lze očekávat obzvláště od politických komisařů všeho druhu, kteří jsou skutečnými nositeli odporu. Je nesprávné s těmito elementy šetrně zacházet a v jednání s nimi zohledňovat mezinárodní právo... Původci asijských

bojových metod jsou političtí komisaři... Když tedy budou zadrženi v boji nebo odboji, je třeba je ze zásady okamžitě zastřelit.“⁵⁹

Začátkem března 1941 začal Hitler tento rozkaz ústně připravovat. Teprve zhruba o osm týdnů později, začátkem května, předložil vrchní velitel pozemní armády svůj „návrh výnosu“, jehož vytvořením jej Hitler pověřil koncem března. Tento návrh předal Eugen Müller, generál a člověk „pro zvláštní účely“ u vrchního velitele pozemní armády Walthera von Brauchitsche, šéfovi vrchního velitelství wehrmachtu^I s žádostí, aby ho nejen vzal na vědomí, ale rovněž ho i on sám „přezkoumal“.^{II} Walther von Brauchitsch, Eugen Müller, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl, Bernhard von Lossberg, Kurt von Tippelskirch – vedoucí proviantní skupiny oddělení L („Landesverteidigung“ – obrana země) na vrchním velitelství wehrmachtu – a Walther Warlimont – šéf oddělení L – všichni tyto muži a ještě další byli zapojeni do aparátu, který realizoval přípravu komisařského příkazu, přičemž na každého z nich byly kladeny odlišné požadavky. Komisařský rozkaz byl pak na Hitlerův pokyn konečně vydán vrchním velitelstvím ozbrojených sil 6. června.

Sto dní na návrh jednoho rozkazu a jeho vydání – to bylo příliš i na takového váhavce, jakým byl Hitler. Vznik rozkazu o komandech měl tedy jiný průběh. Přesně šestnáct měsíců po vydání komisařského příkazu, 7. října 1942, překvapil Hitler, který mezitím získal v ruské válce obrovské zkušenosti s jednáním s významnými důstojníky, generálplukovníka Jodla, zodpovědného za text každodenně v rádiu vysílaných zpráv z fronty „Wehrmachtsbericht“^{III}, dodatkem ke zprávě z daného dne, který šéfa OKW vyděsil.^{IV}

„Vrchní velitelství ozbrojených sil je nuceno nařídit následující: V budoucnu budou německé jednotky se všemi teroristickými a sabotážními jednotkami Britů a jejich pomahačů, které si nepočínají jako vojáci, ale jako banditi, také

I Müllerovo psaní (tajná záležitost velení – Geheime Kommandosache) bylo určeno „panu šéfovi vrchního velitelství wehrmachtu, do rukou pana generála Warlimonta nebo jeho zástupce v úřadě“. Dokument citován v *Maser*, Norimberk, str. 302 a násl.

II V příloze Müllerova dopisu (jím podepsané, tajné záležitosti velení – Geheime Kommandosache) týkajícího se návrhu výnosu se mimo jiné říká: „... s žádostí o obeznámení se a brzké přezkoumání.“ Dokument citován v *Maser*, Norimberk, str. 302.

III Prostřednictvím této zprávy se museli o válečné situaci informovat i polní maršálové, velitelé skupin armád a vrchní velitelé armád. Hitler je podrobněji zpravil o situaci tehdy, když jim přikázal přijít do jeho hlavního stanu.

IV Po úspěšné operaci britských komand vedené proti glomfjordské vodní elektrárně v Norsku sice museli důstojníci počítat s tím, že Hitler vydá podobné nařízení, avšak když jim Hitler 7. 10. 1942 vyhrožoval, byli přece jenom přinejmenším zaskočeni. K rozkazu o komandech srovnej také: *Válečný deník vrchního velitelství ozbrojených sil*, Frankfurt nad Mohanem, 1963, sv. II, 2, 1942, str. 852.